

ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ВОДОПРОВІДНО-КАНАЛІЗАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

WAYS AND METHODS OF THE INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT INTENSIFICATION OF WATER SUPPLY AND SEWERAGE OF UKRAINIAN ENTERPRISES

Еліна МОРОЗ,
Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне

Elina MOROZ,
National University of Water Management and Nature Recourses Use, Rivne

Об'єктивні зміни в суспільному розвитку призвели до необхідності запровадження нової моделі розвитку економіки, яка передбачає не тільки економічне зростання, а й позитивні зрушення у соціальній та екологічній сферах. Важливу роль у житті суспільства стали відігравати галузі, що ґрунтуються на так званих високих технологіях, а також галузі, що безпосередньо задовольняють нагальні потреби людства. Однією з таких сфер національної економіки країни є водопровідно-каналізаційне господарство (надалі – ВКГ), результати діяльності якого значною мірою відображаються на соціально-еколого-економічних показниках розвитку суспільства та є одними з головних критеріїв практичного втілення євроінтеграційних прагнень України.

Вирішення більшості проблем підприємств ВКГ знаходиться в площині їх інноваційно-інвестиційного розвитку. Тому діяльність суб'єктів господарювання, що надають послуги з водопостачання та водовідведення, знаходиться під пильною увагою як територіальних громад, так і вчених й економістів, оскільки потребує значного покращення.

Незаперечним є той факт, що становлення на шлях інноваційно-інвестиційного розвитку вимагає мобілізації значної кількості ресурсів – матеріальних, фінансових, інформаційних тощо. На нинішньому етапі розвитку внутрішній інноваційний потенціал України використовується з досить низькою ефективністю. А практичний досвід, який був здобутий у попередніх роках, показує, що в питаннях інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктам господарювання не можна покладатися виключно на вітчизняних та іноземних інвесторів, які насамперед зацікавлені в реалізації своїх власних цілей і не приділяють надто багато уваги проблемам і перспективам сталого розвитку країни, галузей економіки та й окремих підприємств.

Тому розробка шляхів та способів прискорення переходу підприємств ВКГ на інноваційно-інвестиційну модель розвитку є надзвичайно актуальною.

That's why the development of ways and means of activating the transition of water supply and sewerage of Ukraine's enterprises to the investment and innovative development model is really vital.

Проблеми розвитку підприємств ВКГ активно досліджуються в працях багатьох вітчизняних вчених. Також значна кількість фахівців займалась питаннями інноваційно-інвестиційного розвитку.

Незважаючи на велику кількість наукових публікацій, недостатньо висвітленим залишається питання деталізованого розкриття шляхів й способів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери водопровідно-каналізаційного господарства, що відповідали б положенням стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів та існуючим програмам економічного та соціального розвитку України.

Метою даного наукового дослідження є аналіз стримуючих чинників інноваційно-інвестиційного розвитку під-

приємств ВКГ та формування шляхів і способів його (розвитку) активізації.

The aim of the work is the analysis of constraining factors of innovation and investment development of the enterprises in water supply and sewerage complex of Ukraine and to propose the ways and means of its activation.

Під інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств сфери водопостачання і водовідведення мається на увазі спосіб економічного зростання, пов'язаний із капітальними вкладеннями в нововведення, що спрямовані на суттєве поліпшення усіх напрямів діяльності водопровідних та каналізаційних систем у цілому й аспектів водоохоронного та ресурсозберігаючого спрямування зокрема [1, с. 173].

Під шляхами активізації інноваційно-інвестиційної діяльності слід розуміти сукупність способів цілеспрямованого впливу на об'єкт керування – інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційні процеси, що забезпечать на підприємствах ВКГ пошук новітніх технологій, модернізації обладнання, оновлення виробництва та вдосконалення процесу надання послуг, зростання прибутку та як результат – інвестиційної привабливості досліджуваної нами сфери.

Підприємства ВКГ стикаються із загальновідомими проблемами інноваційно-інвестиційного розвитку, які характерні для будь-якого суб'єкта господарювання в Україні [2, 146]. Але специфіка функціонування й розвитку підприємств ВКГ визначає і особливі галузеві фактори, що гальмують інноваційно-інвестиційний розвиток цих підприємств. Незадовільний стан підприємств сфери ВКГ можна пояснити цілою низкою причин (або ж стримуючих чинників), які були нами проаналізовані у [3, с. 120] та розподілені на нормативно-правові, економічні, організаційні фактори гальмування інноваційно-інвестиційного розвитку.

У **таблиці** наведено основні гальмівні чинники інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств ВКГ в Україні.

На сьогодні стан водопостачання, водовідведення, якість питної води хвилюють кожного українця. За статистичними даними, зношеність та аварійний стан мереж водопостачання і водовідведення та обладнання наближуються до критичної позначки. Тому надзвичайно гостро постає питання впровадження інноваційних заходів з реконструкції, модернізації, капітального ремонту, заміни мереж та обладнання, впровадження нових технологій знезараження питної води та стоків.

Зношеність технологічного обладнання становить 65,7%, четверта частина водопровідних очисних споруд та більша частина каналізаційних і кожна п'ята насосна станція у вартісному виразі відпрацювали нормативний термін амортизації. Фактично повністю амортизовано й потребує заміни понад 40% насосних агрегатів.

В останні роки практично не виконуються роботи щодо заміни аварійних та будівництва нових мереж, а порушення режимів їх експлуатації призвело до

У статті розкрито основні чинники гальмування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери водопровідно-каналізаційного господарства України та запропоновано шляхи й способи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку досліджуваних господарюючих суб'єктів.

The article deals with the main factors constraining the innovation and investment development of water supply and sewerage of Ukrainian enterprises. The ways and means of intensification of the innovation and investment development are offered.

Таблиця. Основні стримуючі фактори інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств ВКГ в Україні

Найменування факторів	Перелік факторів
Нормативно-правові	<ul style="list-style-type: none"> ❑ недосконала нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності підприємств сфери ВКГ; ❑ відсутність цільових галузевих регіональних програм інноваційно-інвестиційного розвитку; ❑ нерозвиненість механізмів підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності, відсутність відповідної фінансово-кредитної, податкової та амортизаційної політики; ❑ недосконалість розвитку лізингових та концесійних відносин.
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> ❑ невідповідність методів управління підприємств ВКГ сучасним вимогам зовнішнього середовища, що зумовлює їх застій в інноваційно-інвестиційному розвитку; ❑ відсутність належного рівня інноваційної культури у керівництві та у працівників підприємств сфери ВКГ ❑ недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, а саме: технопарків, бізнес-інкубаторів, фондів інноваційних проєктів, центрів інжинірингу, інноваційно-технологічних центрів, офісів з трансферу технологій; ❑ відсутність інформаційно-консультаційних центрів; ❑ нерациональні, незбалансовані системи водопостачання й водовідведення.
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> ❑ високий рівень монополізації; ❑ недостатній рівень державного фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів підприємств сфери ВКГ; ❑ високий рівень заборгованості бюджету з фінансування субсидій та із відшкодування пільг; ❑ невідповідність тарифів на надані послуги економічно обґрунтованим витратам; ❑ наявність перехресного субсидування під час формування та встановлення тарифів для населення та інших споживачів; ❑ постійна тенденція до зростання тарифів на електроенергію; ❑ низька платоспроможність населення як основного споживача послуг водопровідно-каналізаційного господарства; ❑ високі банківські ставки за кредити, що надаються для фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів; ❑ відсутність передумов, які б сприяли широкому залученню позабюджетних інвестицій; ❑ нерозвиненість венчурного фінансування як надзвичайно важливої діяльності для підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку; ❑ недосконалість механізмів мотивації та стимулювання здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності; ❑ обмеженість розміру внутрішніх фінансових ресурсів підприємств сфери ВКГ; ❑ високий рівень зносу водопровідних і каналізаційних мереж та споруд; ❑ низький коефіцієнт корисної дії наявних потужностей водопровідних та каналізаційних систем; ❑ високий рівень витоків та неврахованих витрат води; ❑ високий рівень енергоємності та заборгованості підприємств сфери ВКГ за енергоресурси; ❑ низький рівень прибутковості підприємств ВКГ.

невиправданих втрат питної води, які перевищують 40%, а в деяких регіонах вони значно більші. Сучасне водопостачання в нашій країні характеризується високим рівнем витоків та неврахованих витрат води. У 2011 році цей показник в середньому по країні становив 40,7% до обсягу відпущеної води та 28,9% – до обсягу поданої води у мережу. Протягом 2006 року показник втрат був на рівні 36,9% (або 26,9% втрати поданої води). Тобто відбулось зростання втрат на 3,8% (2,0%) [4, 178-179].

За даними Держжінспекції України [5], найвищі рівні витоків та неврахованих витрат води спостерігаються у таких підприємств: КРП «ВПВКГ м. Сімферополя» – 67,1%, КП «Вінницяоблводоканал» – 57,9%, КП «Луцькводоканал» – 55,6%, КП «Дніпроводоканал» – 53,5%, КП «Донецькіськводоканал» – 48,4%, КП «Житомир водоканал» – 46,4%. Найнижчі рівні: КП «Чернігівводоканал» ЧМР – 22,9%, ПАТ «АК «Київводоканал» – 21,1%, КП «Севміськводоканал» СМР – 18,3%.

На рис. 1 наведено дані щодо фактичного рівня втрат води та рівня втрат води, що врахований під час затвердження діючих тарифів, у розрізі базових підприємств житлово-комунального господарства обласних центрів України. На рис. 2 графічно представлена інформація щодо рівнів діючих тарифів на послуги з водопостачання для населення та для промислової групи споживачів на базових підприємствах житлово-комунального господарства обласних центрів станом на 29.03.2013 року. Очевидним є факт негативного впливу таких високих рівнів витоків та неврахованих витрат води на собівартість послуг з водопостачання.

Рис. 1. Частка втрат води в мережі в загальному обсязі відпущеної води в розрізі базових підприємств житлово-комунального господарства обласних центрів

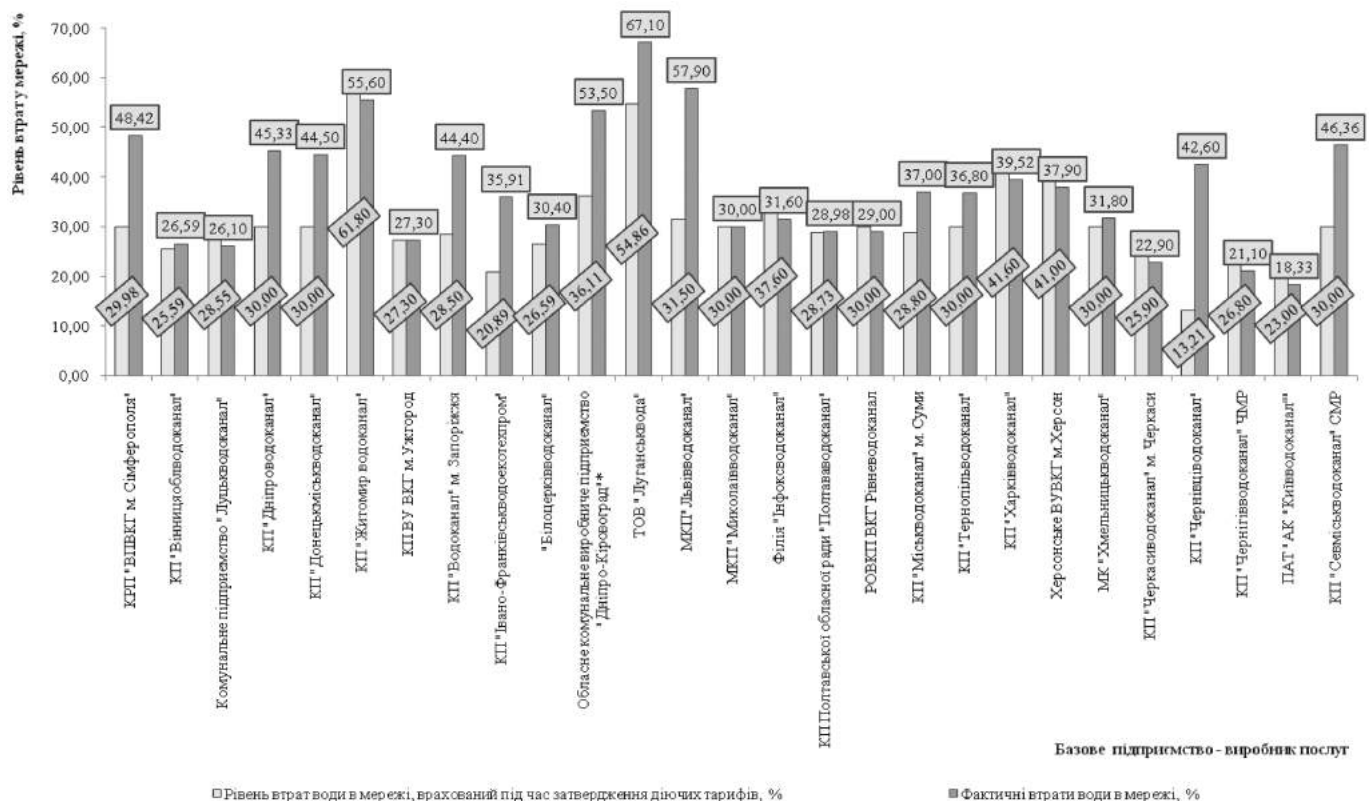
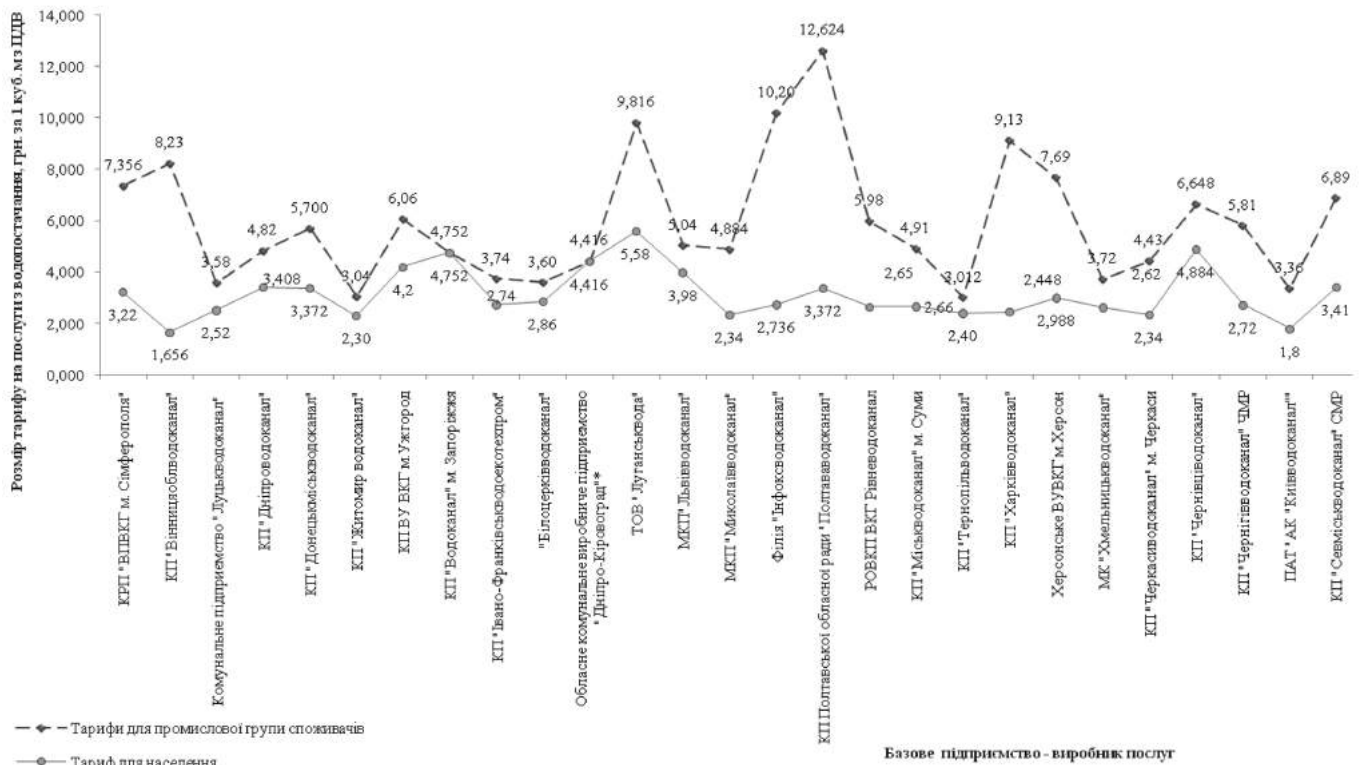

Рис. 2. Діючі тарифи на послуги з водопостачання по базових підприємствах житлово-комунального господарства обласних центрів станом на 29.03.2013 року

Не менш негативним моментом є надзвичайно низька частка води, яка проходить очистку перед подачею у водопровідну мережу. Понад 40% від обсягу води, поданої у мережу, не проходила процес очищення на очисних спорудах. Лише 97,2% відведених стічних вод перед їх скиданням пройшли очистку. Незадовільний стан функціонуючих очисних споруд значно ускладнює екологічну ситуацію, особливо в сільській місцевості. Застаріле енергоємне обладнання насосних станцій призводить до неефективного використання електроенергії, подорожчання послуг та потребує негайної модернізації.

Слід зазначити, що на якість питної води впливає фактор зменшення водоспоживання, який веде до суттєвого зменшення швидкості руху води у водогонях та розподільчих мережах, що призводить до її застою та відповідно погіршення якості. В останні десятиліття через об'єктивні обставини, пов'язані зі скороченням виробництва, впровадженням ресурсозберігаючих технологій, спостерігається різке зниження обсягів водоспоживання. Внаслідок цього більша частина водопровідних та каналізаційних споруд працює із суттєвим недовантаженням у нерівномірному режимі з неоптимальними параметрами роботи, що призводить до значного неефективного витрачання природних і енергетичних ресурсів. Завантаження систем водопостачання в цілому по Україні становить близько 35% від їх проектної потужності. Це свідчить про те, що системи централізованого водопостачання міст та інших населених пунктів України техніко-економічно незбалансовані, нераціональні та неефективні.

Таким чином, водопровідні та каналізаційні мережі і споруди експлуатуються з низкою проблем, а саме:

- критичний технічний стан водопровідно-каналізаційного господарства; недостатній рівень державного фінансування;
- обмеженість власних коштів підприємств;
- низька інвестиційна активність вітчизняних та зарубіжних інвесторів;
- технологічна відсталість і використання неефективних технологій очищення води та стоків;
- високий рівень витоків та неврахованих витрат води;
- висока ресурсо- та енергоємність;
- стійка тенденція до зростання тарифів;
- зростання тарифів випереджальними темпами порівняно з індексом інфляції;
- стрімке зростання собівартості наданих послуг;

- фактична збитковість послуг;
- дефіцит фінансових ресурсів;
- неможливість залучення інвестиційних ресурсів внаслідок збитковості;
- невідповідність встановлених тарифів на послуги економічно обґрунтованим витратам;
- відсутність інноваційно-інвестиційної складової в тарифах, що перешкоджає розвитку підприємств;
- низька якість наданих послуг при постійному їх подорожчанні;
- відсутність мотивації суб'єктів господарювання до зменшення собівартості послуг та непродуктивних витрат;
- наявність перехресного субсидування при формуванні тарифів;
- зростання соціальної напруженості та незадоволення населення внаслідок зростання тарифів при їх низькій якості тощо.

На підставі аналізу стримуючих чинників можна сформулювати шляхи й способи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери ВКГ, що детально представлені на рис. 3.

Усі вищезазначені способи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку однаково важливі. Вони пов'язані між собою, і виконання одного з них прямо або опосередковано впливає на інші. Так, заміна зношених трубопроводів (крім головної задачі – скорочення непродуктивних витрат води) сприяє підвищенню надійності роботи системи водопостачання, зменшенню витрат електроенергії, економії водних ресурсів, поліпшенню якості води, дає можливість заощаджувати кошти, а отже, позитивно впливає на економічну, екологічну й соціальну складову розвитку підприємства.

На нашу думку, слід вказати на першочергові шляхи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку:

- удосконалення ціноутворення на послуги централізованого водопостачання та водовідведення – шлях до інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери водопровідно-каналізаційного господарства, який повинен забезпечити беззбиткову фінансово-господарську діяльність підприємств та реінвестування отриманого прибутку в інновації;
- створення в Україні Водоохоронного фонду з повноваженнями галузевого фонду інноваційного розвитку дозволить полегшити доступ підприємств сфери водопостачання й водовідведення

Рис. 3. Шляхи та способи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери водопровідно-каналізаційного господарства України

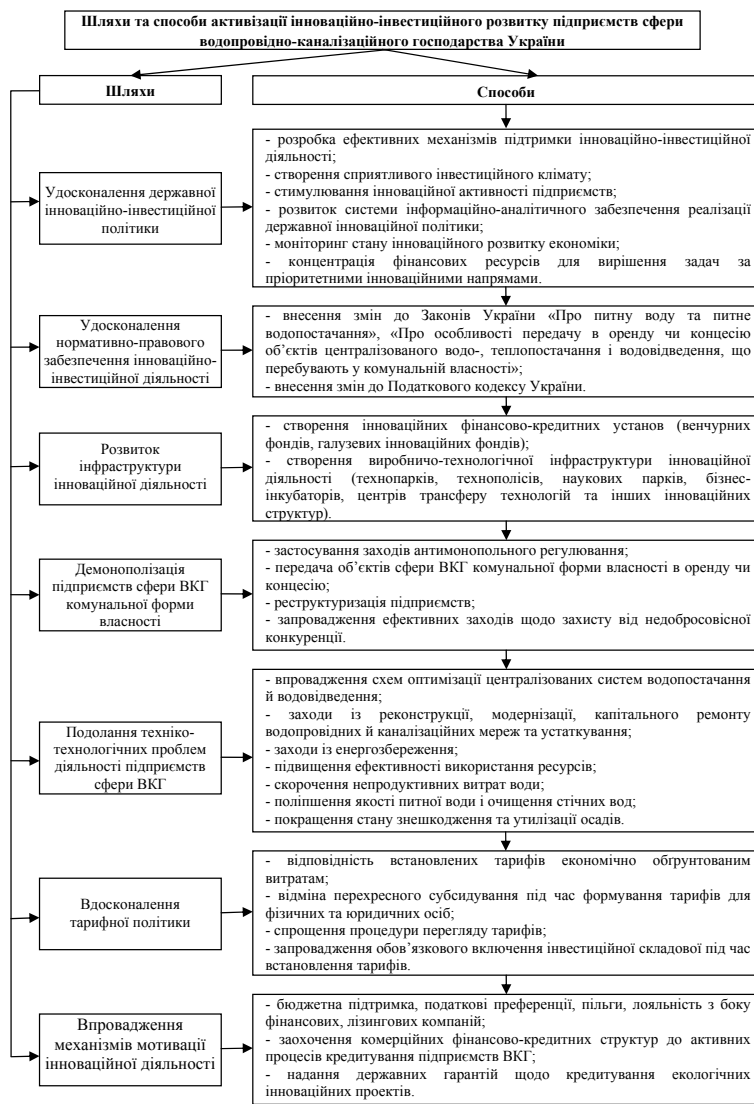

Рис. 4. Процес управління активізацією інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери водопровідно-каналізаційного господарства

до необхідних фінансових ресурсів і в перспективі зможе стати джерелом фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку господарюючих суб'єктів;

- прискорення інноваційного розвитку підприємств сфери водопостачання та водовідведення вимагає мотивації нововведень, створення мотиваційних механізмів, а це означає, що модель мотивації повинна мати безпосередній кількісний взаємозв'язок з певними

вигодами від впровадження інновацій. Що стосується підвищення інноваційної культури апарату управління підприємств, то необхідно на державному рівні організувати навчання з основ інноваційного менеджменту, організувати лекції з проблем формування й реалізації науково-технологічної та інноваційної політики на основі зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Становлення на шлях інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери водопровідно-каналізаційного господарства передбачає обов'язкове й послідовне виконання таких загальних функцій менеджменту, як планування, організація, мотивування, регулювання та контролювання. На рис. 4 зображено структурно-логічну схему процесу управління інноваційно-інвестиційним розвитком сфери ВКГ, побудовану на основі моделі регулювання діяльності організації.

ВИСНОВКИ

Досвід розвинених країн світу підтверджує, що ключова роль у забезпеченні та належному спрямуванні інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи, що сприяє його прискоренню, належить державі, яка встановлює стратегічні цілі, забезпечує ресурсну підтримку, включаючи, зокрема, бюджетне фінансування, податкове стимулювання, кредитну підтримку тощо. Особливу значимість у процесах функціонування державної підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку має організація та стимулювання процесів оновлення технологій, передачі наукових розробок із сфери одержання знань у виробництво, що досягається за допомогою розвитку системи освіти, ринку інтелектуальної власності, створення інноваційної інфраструктури, фінансового та податкового стимулювання науково-технічної діяльності тощо.

Успішне використання запропонованих нами шляхів та способів активізації на підприємствах ВКГ дозволить поліпшити здійснення державної політики у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, підвищити якість питної води та очищення стічних вод, покращити санітарну, епідемічну та екологічну ситуацію в країні, запровадити на підприємствах питного водопостачання та водовідведення новітні технології та стати на шлях інноваційно-інвестиційного розвитку.

Зазначені заходи, звісно ж, не вирішать усіх проблемних аспектів у сфері водопровідно-каналізаційного господарства, але їх можна розглядати як головні напрями у сфері становлення на шлях інноваційно-інвестиційного розвитку.

The successful use of our suggested ways and means to activate the enterprises in water supply and sewerage complex of Ukraine will allow to improve the realization of public policy in water supply and sewerage, increase the quality of water and wastewater treatment, improve sanitary, epidemiological and ecological situation in the country, implement at the enterprises of water supply and sewerage newest technology and to start innovation and investment development.

The mentioned measures will not solve all the problems in the field of water supply and sewerage, but it can be considered as main directions of incipience to the innovation and investment development.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз Е. Г. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств сфери водного господарства України / Е. Г. Мороз // Вісник НУВГП. Збірник наукових праць. Випуск 3 (59). 2012. Економічні науки. – С. 172-179.
2. Мороз Е. Г. Шляхи активізації інноваційної діяльності підприємств в Україні / Е. Г. Мороз, Т. В. Вашай // Вісник НУВГП. Збірник наукових праць. Випуск 2 (58). 2012. Економічні науки. – С. 140-147.
3. Мороз Е. Г. Обґрунтування необхідності удосконалення ціноутворення на послуги централізованого водопостачання та водовідведення / Е. Г. Мороз // Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 6-7 грудня 2012 р.). – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2012. – т. 1. – 394 с.
4. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2011 році // Київ. – С. 178-179.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dci.gov.ua/news/monitoring/114-dovodka-pro-rven-tarifv-na-hitlovo-komunaln-poslugi-stanom-na-29032013.html>.